

LABÁTH FERENCNÉ

AZ ANYANYELVI NEVELÉS ALAPJAI

A megújuló anyanyelvi nevelés helye,
szerepe az óvodai nevelésben

A VILÁG BEFOGADÁSÁNAK
ELÉRHETŐSÉGE

11.

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1 központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

Szakmai vezető: Kovács Erika

Szakmai bizottság: Gilicze Zoltán, Herczeg Katalin, Labáth Ferencné

Szakmai lektor: Dr. Zóka Katalin PhD

© Szerző: Labáth Ferencné
Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

Kiadja az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
1134 Budapest, Váci út 37.
A kiadásért felel: Visnyei Csaba ügyvezető

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető gondolatok	5
I. A nyelvtől a beszédig	7
II. A nyelv sajátosságai	12
III. Az átmenetek állomásai és az anyanyelv kapcsolata	15
IV. Anyanyelvi nevelés új szemléleti alapon	27
Zárógondolatok	35

Mottó:

„Nagyon nehezen határozható meg, hogy voltaképpen miről is van szó.
Először is az anyanyelvünk a sorsunk,
ez a családba és a társadalomba való beilleszkedésnek (...) az eszköze,
személyiségünk kerete,
csoporthasonosságunk jelképrendszerének döntő része,
a kommunikációnk fő fegyverneme,
a tanulásnak, majd a művelődésnek meghatározó segítőtje.
Nehéz ezt úgy definiálni, hogy mindenkit kielégítsen.
Ennek a témának jogosan nagyon sok gazdája van.”

(Szépe György)

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az óvodai nevelés történetében az anyanyelvi nevelés területe minden időben kitüntetett helyet és szerepet kapott.

Az anyanyelv ápolása, az óvodapedagógusi beszéd-és viselkedésminta, a gyermekek beszédkedvének felkeltése, ébrentartása, a nyelvi fejlődés játékos keretek közötti megtámogatása olyan értékek és hagyományok, amelyek kiállják az idő próbáját.

Mindemellett az anyanyelvi nevelés kivívott helyét és szerepét olyan hatások érték és érik folyamatosan, amelyek alapjaiban megváltoztatták a célját és funkcióját.

A mai családoknak egyre több információval, ingerrel kell együtt élniük. Ez az együttélés zömében vizuális és/vagy auditív együttélést jelent, mellőzve a hangos beszédet.

Adódik a kérdés, hogy mit jelent a vizuális és/vagy auditív együttélés, és milyen következménnyel jár? A több információ, a több inger feldolgozása több időt feltételez. Ennek ellentmondani látszik, hogy nem éppen beszélgetős világban élünk.

Keveset beszélgetünk, kevés időt szánunk gondolataink pontos, átgondolt megfogalmazására és kimondására, közlésére.

Az aktív szókinccs, amelyet a gyermek és felnőtt minden nap használ, megfakulni látszik, mennyisége, minősége nem kedvez a kifejező, árnyalt, választékos, igényes beszédnek.

A passzív szókinccs azokat a szavainkat tartalmazza, amelyeket értünk, de ritkán vagy egyáltalán nem használunk.

A gyermek számára az információk, ingerek feldolgozására nyújtott felnőtt-, családi minta sok esetben elbillen az úgynevezett audiovizuális nyelv javára, az aktív szókinccs kárára.

A passzív szókinccs túlzott mértékben megelőzi az aktívát. Ez a nyelvhasználati gyakorlat azzal a kedvezőtlen hatással és eredménnyel jár, hogy a gyermek keveset beszél. Az őt ért képi- és hanghatásokat mélyen elraktározza, és a feldolgozás fázisában nem tudja, vagy nehezen tudja verbalizálni, „megszólítani”, előhívni, hiszen a szóképlet, a szóhasználat egyoldalúvá, „képivé”, „hangivá” vált.

A gyermek csak látja, csak hallja a világot, és a világból érkező információk, ingerek rendszerezése hiányos a megnövekedett passzív szókinccs miatt.

Az óvodai anyanyelvi nevelés során az óvodapedagógusnak mindezekkel a tényekkel számolnia kell, és hozzá kell segíteni a gyermeket az ingerek játék út-

ján történő, minél változatosabb tevékenységekkel megvalósuló feldolgozásához, a világ komplex befogadásához.

A befogadás tevékenységei is folyamatosan bővülnek. Az anyanyelvi nevelés nem egyenlő az irodalmi neveléssel, ahogyan a gyermek fejlesztése sem szorítkozhat csupán kommunikációja fejlesztésére.

Az anyanyelvi-, dramatikus-, népi játékok, a néptánc, a népzene, a népdal, a bábjáték, a külső világ tevékeny megismerése, a matematikai tartalmú tapasztalatok megszerzése, a vizuális nevelés, a zenei nevelés, a hagyományápolás-, -őrzés, -teremtés és az irodalmi nevelés együttesen adják a megújuló anyanyelvi nevelés tartalmát a kompetencia alapú óvodai programcsomag *Elméleti alapvetései és témaajánlásai* segítségével.

Így válik az anyanyelvén szívesen beszélő óvodás gyermek anyanyelvét értő-, szerető-, ápoló kisiskolássá, felnőtté, bejárva az egészséges nyelvfejlődés sajátos, csak rá jellemző útját.

Ahhoz, hogy az óvodai nevelésen belül az anyanyelvi nevelés új szemléleti alapokra kerüljön – elsősorban az óvodapedagógusok körében – arra van szükség, hogy világosan lássuk nyelvünk rendszerét, nyelvünk sajátosságait. Az utóbbi magában hordozza a kreativitás lehetőségét is. Azt a nyelvi kreativitást, amelyet a gyermekek nagyon könnyedén, játékosan élnek meg. Mindannyian találkoztunk már olyan gyermeki kérdésekkel, amelyek visszatükrözték saját világukat.

A gyermeki közlésvágy kibontása, fenntartása, az aktív szókincs gyarapítása, gazdagítása érdekében beszélgessünk sokat a gyermekekkel.

Teremtsünk számukra olyan beszélő környezetet, olyan helyzeteket, ahol a kérdések, a beszélgetés természetes formái, módjai az információk, az ingerek feldolgozásának.

Vegyük figyelembe, hogy a nyelvelsajátítás melyik fázisában, a beszéd melyik mozzanatában, a beszédfejlődés meghatározott fejlődései közötti átmenet melyik állomásán tart a gyermek.

A kompetens óvodapedagógus az óvodai nevelés funkcióit minden olyan helyzetben megvalósítja, amikor az anyanyelvi nevelés alapjait és alapelveit érvényesíti.

I. A NYELVTŐL A BESZÉDIG

A nyelv egy olyan rendszer, amely rendszerelemekből épül fel.

Melyek ezek a rendszerelemek? Az anyanyelv, a nemzeti nyelv, a beszéd és a nyelvi kommunikáció. *Minden egyes elemnek saját tartalma van, és ez a saját tartalom integrálódik a nyelv rendszerébe.*

A nyelv azon túl, hogy rendszer, egy eszköz is, mégpedig a személyiségfejlesztés eszköze.

Amikor a nyelv rendszerén belül az anyanyelvi nevelésre gondolunk, akkor – az óvodai nevelés eszközein belül –, a játékra, a munkára, a tanulásra így, együttesen gondolunk.

Az óvodáskorú gyermek személyiségfejlesztése sokoldalú lehetőségeket rejt magában. Mindezeket egy csokorba köti az *anyanyelvi nevelés, amely az óvodai nevelés teljes folyamatában jelen van, annak szerves része, a gyermek játékának, munkájának, tanulásának kiindulási pontja, alapja.*

Mivel alap, ezért *nem lehet egyenlő egy folyamattal, nevezetesen az irodalmi neveléssel.* Természetes módon magában foglalja azt, de az anyanyelvi nevelés megújuló szerepe, helye tág teret ad a többi folyamattal is. Ezáltal válik teljes körűvé, és képes hatni, nemcsak a kisgyerek irodalmi érzékenységre, a gyermekirodalom befogadására, hanem a világ elérhetőségén keresztül a teljes személyiségére is.

A kisgyermek a nyelvet kreatív módon alkalmazza. Bízunk benne! Bejárja azokat a nyelvsajátítási fázisokat és állomásokat, amelyeken néha meg-megpihen, hogy újult erővel folytassa útját a világ megismerésében.

Az anyanyelvi nevelés új szempontú megközelítése kapcsán *az óvodapedagógus a kisgyerek útítársává válik a világ felfedezésében és befogadásában. Az a fontos számára, amit a gyerek mond, amit, ahogyan a gyerek feltár előtte a világból, és nem az, amit ő akar feltárni a gyereknek a világból az anyanyelv segítségével.*

Az egymással rokonságban lévő nyelvek egy közös ősnyelvből származnak, amelyet *alapnyelvnek* hívnak.

A rokonnyelvek *nyelvcsaládot* alkotnak. Az International Encyclopedia of Linguistics 6563-ra becsüli a világ nyelveinek számát. A nyelvcsaládok száma 20.

A magyar nyelv az *urali nyelvcsaládba* tartozik.

Az 1. táblázatból kitűnik, hogy nyelvcsaládon belül legtöbbször a *magyar nyelvet* használják.¹

1 Velkei Magdolna: Anyanyelv idegen nyelvi környezetben. (Pszicholingvisztikai megközelítés) Elhangzott: Nádasdy Akadémia, Nádasladány, 2001.

1. táblázat: Az uráli nyelvcsalád néhány nyelve beszélők száma szerint

Nyelv	Beszélők száma
magyar	14 000 000
finn	5 500 000
észt	1 000 000
mordvin	800 000
cseremisiz (mari)	500 000
votyák (udmurt)	500 000
zürjén (komi)	250 000
karél	100 000
szamojéd	30 000
nyenyec (jurák)	27 000
lapp	25 000
osztyák (hanti)	13 000
vogul (manysi)	3 000
szölkup (osztyák szamojéd)	2 000
vepsze	2 000
nganaszan (tavgi, aram)	néhány száz
enyec	néhány száz

CRYSTAL, D. *The Cambridge Encyclopédia of Language*. Cambridge University Press, New York, NY, 1997. 384.

A világon jelenlegi tudásunk szerint kb. 6–7 ezer nyelv létezik. A pontos számadat ellen szól például a nyelvjárási elhatárolódás, illetve ismeretlen a jelnyelvek száma.

A 6–7 ezer nyelvből kevesebb, mint 80 olyan nyelv van, amelyet 10 milliónál többen beszélnek.

Körülbelül 300 nyelvet használnak anyanyelvként 1 milliónál többen. A nyelvek 95%-át 1 milliónál kevesebben beszélik anyanyelvként. Nagyjából ötezer élő nyelvet 100 ezernél kevesebben használnak. A fenti csoporton belül háromezer nyelvet 10 ezernél kevesebben beszélnek. A jelnyelvek többségét és 1500 természetes nyelvet kevesebb, mint 10 ezren használnak. Körülbelül 500 nyelvet 100-nál kevesebben beszélnek.

A nyelvi emberi jog a nyelvi jogok és az emberi jogok kombinációjaként született meg.

A Regionális és Kisebbségi Jogok Európai Chartája 1992-ben fogalmazódott meg és 1998-tól van érvényben. Az aláíró országok megválaszthatják, hogy mely nyelvekre tekintik érvényesnek.

A Charta célkitűzései között szerepel:

- a nyelvirtás megakadályozása,
- az integráció elősegítése,
- az erőszakos asszimilációval szembeni fellépés,
- az etnikum identitástudatának megerősítése,
- a világ nyelvi sokszínűségének megőrzése.

Az utóbbi *hozzájárul* a „nyelvgyilkosság” megakadályozásához, valamint a *tudásalapú társadalom megteremtéséhez és fenntartható hatékony működtetéséhez.*²

A nyelv egyrészt *rendszer*, a gondolatokat kifejező jelek legfontosabb rendszere, másrészt *eszköz*. A megismerési folyamatok, az emberi kommunikáció legáltalánosabb eszköze.

A gyermek a nyelv elsajátítása során teljes személyiségében fejlődik.

Az anyanyelv alap. Az anyanyelv az első nyelv, amelyet a kisgyerek elsajátít. Megtanítja őt a családhoz, a legszorosabb emberi közösséghez, a nemzethez, a tágabb emberi közösséghez tartozás érzésének átélésére és kifejezésére.

Elvezeti az útkeresés során önmagához és másokhoz is. Nagyon szemléletesen fejezi ki ezt a megállapításomat Kosztolányi Dezső egyik vallomásában: „Csak anyanyelvemen lehetek igazán én.”

Az anyanyelv áthatja az élet minden mozzanatát, az óvodai nevelés teljes folyamatában jelen van, annak szerves része. A gyakori mondókázás, a mindennapos mesélés, az éneklés, a hagyományápoló tevékenységek, a néptánc gyakorlása által a gyermek intenzívebben részesül az anyanyelv élményében.

Az anyanyelv jel- és szabályrendszerét a gyermek az óvodában a játékos tevékenységek, a munka, a tanulás, a társas érintkezések során utánzás alapján sajátítja el.

A nemzeti nyelv a történelmileg kialakult tartós emberi közösség *nyelve*. A hangsúly a közös eredeten, a közös hagyományokon van. Az *értékteremtés- és közvetítés* általa válik elérhetővé.

A nyelv a beszéd alapja. Az óvodáskorú gyerek nyelvtudása is *egy tanulási folyamat eredménye*. A tanulási folyamat leginkább abban *mérhető* le, hogy mennyire képes a nyelv jel- és szabályrendszerének alkalmazására, majd a folyamat folytatásaként, a jel- és szabályrendszer árnyalt alkalmazására. Ennek az alkalmazás-

2 Sipos Mária: *Veszélyeztetett nyelvek – emberi jogok* (Tove Skuttnab-Kangas tallinni plenáris előadásának magyar nyelvű kivonata.)
mnyfi.elte.hu/finnugor/klima/ural12/Fgrsagismsegedanyagok/Veszelyeztetett/veszelyeztetett.htm

nak az egyik feltétele, hogy a tanulási folyamat mely szakaszában éri el a *kellő nagyságú* szókészletet. A másik feltétel, hogy szókészletből milyen arányt képvisel az *aktív szókészlet állománya*.

A beszéd a nyelv alkalmazása. Egy eszközhasználat, amely egy aktív tanulási környezetet feltételez. Minél inkább én-tudatára ébred a kisgyerek, minél inkább tudatossá válik a cselekvéseiben, annál inkább függ tőle a nyelv alkalmazása.

Életkori sajátosságait figyelembe véve, az óvodai tanulási környezetben az ingert, a serkentő tényezőt és az erre reagáló, válaszoló hatást, minden olyan tevékenység kiválthatja, amely játékos elemeket tartalmaz.

Leginkább a szabadjáték az a forma, amely erre az eszközhasználatra megfelelő.

A nyelvhasználat mindig egyéni. Ebből következik, *ha nyomon akarjuk követni az óvodás gyermek nyelvfejlődését, akkor – a gyermek egyéni sajátosságain belül – a nyelvhasználatát is fel kell térképeznünk.*

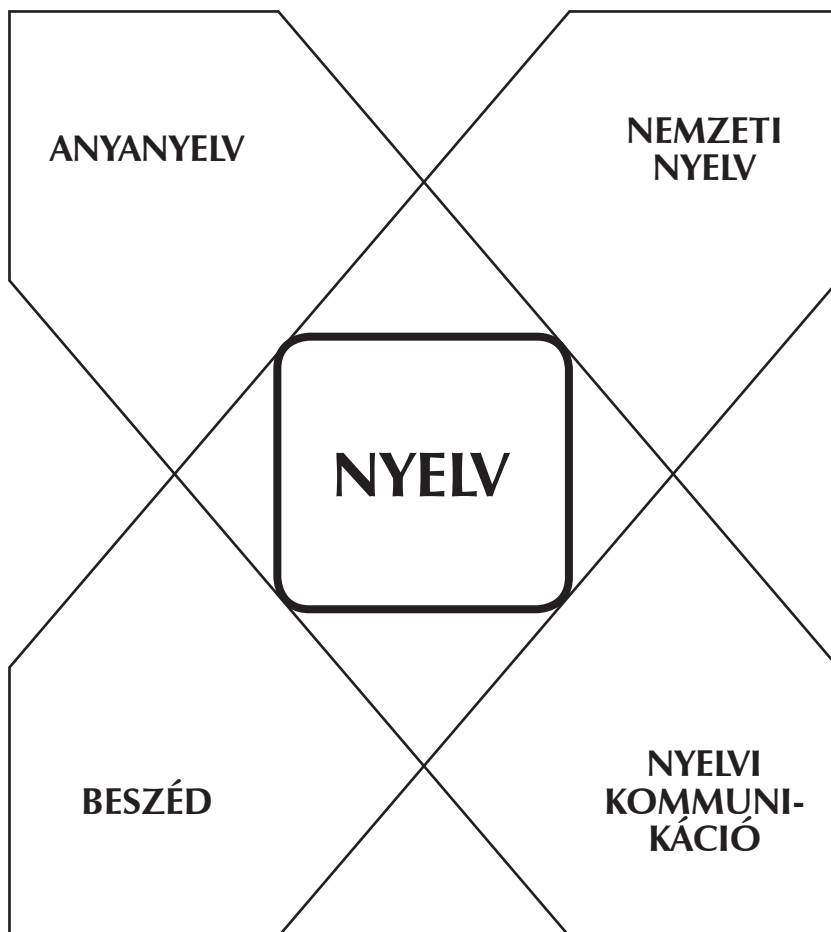
A *nyelvi kommunikáció* egy közlésfolyamat, amelyben a nyelvi jelrendszer szándékos és kölcsönös felhasználására kerül sor: információátvitel és információcsere jön létre.

Az óvodai nyelvi kommunikáció során *arra kell törekedni, hogy kétirányú legyen a folyamat*. Ez azt jelenti, hogy egy adott helyzetben a kisgyerek adó, és egy másik helyzetben vevő legyen. Kerülni kell az olyan helyzeteket, amikor csak befogadó, azaz vevő, hiszen ez csak egyirányú kommunikációt eredményezne.

Az üzenet megértéséhez arra van szükség, hogy egy olyan kód álljon rendelkezésre, amelyet mind a két fél ismer. Ez nem lehet más, mint a mindkét fél által ismert nyelv. Emellett egyéb jelrendszerek is szerepet játszanak, mint például a kézmozdulat, az arcjáték, a fejbólintás stb., vagyis a nonverbális kommunikáció elemei.³

3 Labáth Ferencné: *Kommunikáció és konfliktuskezelés előadás-sorozat*. KPSZTI, Budapest, 2007. január 18., február 15., március 22.

1. ábra: A nyelv rendszere

II. A NYELV SAJÁTOSSÁGAI

A nyelv kreativitása

Kosztolányi Dezső írta: „A nyelvünk azonban határtalan és szabad, korlátlan terület, ahol alkotni, játszani és táncolni lehet. Mindenki a képére formálhatja.”

A határtalansága, szabadsága, korlátlansága a *komplexitásából* ered. Noam Chomsky kutatási eredményeiből tudható, hogy mint *rendszer* véges számú elemből (szavak, ragok, kombinációs szabályok) végtelen számú mondatot hozhatunk létre.

Az hogy kinek milyen a mentális grammatikája, attól függ, hogy a nyelv milyen reprezentációt hoz létre az elméjében.

A nyelvi képalakítás során kiindulási pont, hogy a nyelv állandóan növelhető, változtatható a jelek tartalma és a jelek közlése kapcsán.

A nyelvet alkalmazó kreativitása

Az óvodáskorú gyerek a nyelv alkalmazása terén is képes az alkotásra. Ez az alkotás „Gyönyörű tornája, játéklabdája... a gyermekeknek és a zseniknek”⁴

Az alkotási folyamat a *hangon át* vezet egészen a szövegértésig. Gondoljuk csak el, hogy a hanggal való játék, amely gyakorló játék, milyen örömet, milyen funkcióélményt jelent már a gagyogás korszakában is.

A folyamat következő állomása – mintegy átmenet – *a szó síkján* megvalósuló alkotás. A gyerek számtalan, a környezete számára kevésbé vagy egyáltalán nem értelmezhető szót képez.

Ezt váltja fel a *mondat szintjén* megvalósuló kreativitás, amelynek a szórendje lehet, hogy helytelen, de ezt ő találta ki, és helyesnek is tartja.

A *szövegmegértés szintjén* is fellelhető az óvodás gyerek alkotóképessége. Természetes módon kap helyet ezen a szinten az értelmi- és érzelmi szinkretizmus.

4 Kosztolányi Dezső: *A magyar nyelv* (részlet). Világ, 1913. szept. 26. (oldalszám?)

A nyelvelsajátítás fázisai

Vegetatív hangok:	0–6. hét
Sikongás:	6. hét
Nevetés:	16. hét
Vokális játékok:	16. hét – 6. hónap
Gügyögés:	6–10. hónap
Egyszavas mondat:	10–18. hónap
Kétszavas mondat:	18. hónap
Telegrafikus beszéd:	2. év
Teljes mondatok:	2. év 6 hónap

A nyelvelsajátítás fázisai a vegetatív hangoktól a teljes mondatok kialakításáig tartanak. Ezek a *fázisok egyben nyelvfejlődési átmeneti állomások is.*

Nagyon fontos szem előtt tartani, hogy a nyelvi fejlődés terén nagy az egyéni variabilitás.

2. táblázat: A nyelvfejlődés általános jellemzői

Évek	Jellemzők
1–2	Egyszavas mondatok. Sokszor felismerhetetlen kiejtés.
2–3	Két-három szavas mondatok, néhány raggal, kevés nyelvtani szabállyal, hangzó- és szabályosító hibákkal.
3–6	Hosszú, szerkezetileg bonyolult mondatok, elvértve hangzó- és szabályosító hibák.
6 év felett	Stilisztikai finomítás, szókincs növekedése.

Mindezek fejlődési megjelenése adja az *egyéni nyelvfejlődés sajátosságait* is, melyet óvodai nevelő-fejlesztő munkánk során figyelembe kell venni.

A beszéd mozzanatai

1. Beszédészlelés – megértés
2. Kivitelezés

Minél pontosabb a beszédészlelés és megértés, annál sikeresebb a beszéd kivitelezése.

Kulturált, rövid, pontos megfogalmazással segítjük a gyermek beszédértésének alakulását.

A gyermek a szóbeli közlés elemeit utánzással sajátítja el, amit az óvodapedagógushoz való érzelmi kötődés megerősít.

A beszéd, a beszélgetés kapcsán a testközelség a gyermek elemi szüksége.

Még a 6–7 éves korú gyermek is igényli, hogy ölbe vegyék, akár az édesanyja, akár az óvodapedagógus, akár a dajka. Ez az egyéni helyzet, személyes körülmény kiváló alkalom a spontán beszédre, a beszélgetésre, a kérdésekre és azok megválaszolására, az aktív beszélőkörnyezet megélésére.

A megfelelő beszédelsajátítás feltételei

1. Ép beszédszervek
2. Ép hallás
3. Ép látás
4. Ép idegrendszer
5. Beszélő, ingergazdag emberi környezet

Ezek a feltételek normál fejlődés esetén együttesen jelennek meg a gyermek adott fejlettségi állapotában.

A karmester

A karmester nem más, mint az agy.

A két félteke összehangolt munkáját segítsük elő.

Hogyan? Például: a beszédképesség fejlesztése (bal agyfélteke) a beszéd zenei elemeinek érvényesítésével (jobb agyfélteke), a mese oldja a szorongást, belső képteremtésre, látásra ösztönöz (jobb agyfélteke), a gyermek befogadóból, beszédértőből (bal agyfélteke) előadóvá válik, az érzéseit ezáltal is feldolgozza, és kifejezésre juttatja (jobb agyfélteke).⁵

⁵ Labáth Ferencné: *Mese és vers a kompetencia alapú óvodai programcsomagban – előadás*. Pilisborosjenő, 2007. február 6.

III. AZ ÁTMENETEK ÁLLOMÁSAI ÉS AZ ANYANYELV KAPCSOLATA

Az ember anatómiája adaptálódott a beszédhez

- a gége lesüllyedt, megnövelve a garatüreg méretét, és több teret enged a nyelv mozgásának,
- a beszéd során (a legtöbb hang képzésekor) a levegő a tüdőből a hangszalagokon át a száj vagy orrüregbe áramlik,
- a gégefő a hangszalagokkal szelepként szabályozza a levegő áramlását,
- a zöngés beszédhangok a hangszalagok vibrálása során kialakulnak,
- az ínyvitorla nyitja vagy zárja a levegő útját az orrüregbe, ezáltal nazális vagy orális hangok képződnek,
- a hang milyenségét a levegőáramlás útjában levő rések és üregek tulajdonságai határozzák meg.

Az ember agyának szerkezetébe programozott a nyelv struktúrája.

Minden ép idegrendszerrel bíró gyerek megközelítően azonos időben hallatja a hangját.

A beszédszervek adottak az egészséges beszédfejlődéshez

A megkésett, akadályozott beszédfejlődés során sérülés következhet be a beszédszervekben és/vagy a működésükben. Az ilyen kisgyerekek beszédfejlesztése a sérülés, akadályozottság súlyosságának mértékétől függően meghatározza, hogy az óvodapedagógusi fejlesztés elegendő, avagy mellette speciális szakember segítségét is igénybe kell venni.

Az idegrendszeri sérülés megjelenési ideje, foka szükségessé teheti a korai fejlesztést, illetve a speciális fejlesztés továbbvitelének szükségességét.

A kisgyerekek beszédfejlődése meghatározott fázisokon megy keresztül. E fázisok kezdetének időpontja, időtartama, bizonyos határokon belül különbözhet, sorrendje azonban megbonthatatlan.

A fázisok közötti átmenetek a fejlődést és a fejlesztést irányozzák elő, és egyben biztosítják is.

1. átmenet: Magzati kor

Agykutatók számítógépes rétegfelvételekkel bizonyítani tudják, hogy a gyermekek beszédtanulását fejleszti, gyorsítja az énekek, a mondókák, a ritmikus zene hallgatása.

A háttérben az áll, hogy amikor zenét hallgatunk, több agyi terület kerül egyidejűleg ingerületi állapotba.

A hallás képessége a magzati fejlődés egészen korai fázisában már kialakul. Kísérletek igazolják, hogy a 23. napos magzat már reagál azokra a hanghatásokra, amelyek az anya testének a közvetítésével érik.

A négyhónapos magzat az érzékelés közül elsőként a hallás képességével rendelkezik.

Egy hónappal később pedig már folyamatosan reagál az anya átlagos hangerővel kiejtett szavaira vagy más zajokra, például a zenére. Ez a reagálás egy „tánc”, amely szabályos ritmust követ. Amikor zenét hall, annak jellegétől függően különböző lesz a magzat mozgása.

2. átmenet: Újszülött- és csecsemőkor (0–1 év)

A születés utáni első percekben, amint a füljáratok kiszáradnak, a kisbaba már tökéletesen hall. A beszédfejlődés kezdőpontja a születést követő sírás. A veleszületett biológiai adottságok, észlelési és agyi struktúrák segítik az újszülöttet a fejlődés útjára lépni.

A születés után már újszülött-nyelvről beszélünk. Ekkor még a hangadások fel-tétlen reflex jellegűek.

Az újszülött első hangjai élesek, tagolatlanok. Magánhangzók – hosszú, elnyújtott á, óááá, áóóó-, amelyek gyakran keverednek „h” hangokkal. Színezetük olyan, mint a sírás, a környezetnek az a benyomása, mintha valamilyen kellemetlen érzésnek: fájdalomnak, éhségnek, hőmérsékletváltozásnak, kényelmetlen testhelyzetnek felelnének meg. Ezért tekintik ezeket panaszhangoknak és tulajdonítanak nekik jelzésértéket.

A környezet e hangok nyomán közbelép: megigazítják a pólyát, esetleg enni adnak a gyerekeknek. Az elején még csak egyetlen indulati színezetet kifejező hangok a későbbiekben lassanként változatosabb feszültségeket kezdenek jelezni.

A 2. hónapban a csecsemő környezetében élő személyek már meg tudják különböztetni a kínos érzést, a segítség igényét kifejező – végső soron veszélyt jelző sírást, és a nyugalmi helyzetet kísérő örömhangokat.

A hangadás még sokáig nem önálló megnyilvánulás, hanem egy globális reakciónak a része. Akár egy kellemetlen állapotot, akár a jó érzést kíséri a hang-

adás, általában együtt jár rugdalóddzással, kapálóddzással, az izomfeszültség változásával.

A 3. hónap végéig semmi sem mutat arra, mintha a gyerek összefüggést élné meg hangképző mozgásai és a saját hangjai között, amelyeket hall.

A süket újszülöttek ekkor még ugyanolyan intenzitású és színezetű hangokat adnak, mint a hallóak. A különbség a 3. hónap vége felé kezd mutatkozni. A halló csecsemő már kezdi fölfedezni a kapcsolatot hangképzése és hallása között. Mintha odafigyelne a saját hangreakciójára, hallaná önmagát. Ezt az mutatja, hogy elkezdi utánozni saját hangjait. Kezdetét veszi a játék a hangképzéssel.

A beszéd fiziológiai alapjáról akkor beszélünk, amikor a kiabálás és a sírás differenciálódni kezd.

A születés pillanatától a 3. hónap végéig kétirányú a folyamat. Az egyik irány: az akusztikus hangadás egyre felismerhetőbb. A másik irány: a beszédszervek működése egyre összetettebb.

A gagyogás, a 4–5. hónaptól kezdve a mászás kezdetéig a gyermek egyik kedvelt tevékenysége. A jelzőhangok egy izgalmi állapotnak a kifejezései. Élettani és társadalmi funkciót töltenek be.

A gagyogás viszont játék. A csecsemő utánozza önmagát, gyakorolja hangadási készségét. Ismételtet, és ebben örömet talál. A gagyogásnak és a hangokkal való játéknak az artikuláció az anyaga. Az ajakhangok (p, b, n) képzése a szopó mozgás folytatása, a foghangok (t, d) a nyelvnek a szopás során kialakult mozgását ismétlik.

A gagyogás sokáig ahhoz az oldott, egyenletesebb feszültségű állapothoz kötött, amely a csecsemők magányos játékát jellemzi. A gagyogásban jelzőhangjai is átalakulnak: változatosabbak, tagoltabbak lesznek.

A gagyogás hónapjaiban több mint kétszázféle hangot ad. Így emelkednek ki lassan a gagyogás hangáradatából az anyanyelv hangjai. Ebben már a környezetnek is szerepe van. A gagyogó csecsemő minden hangot kipróbál, amit hangképző szerve létre tud hozni. Azok a hangok, amelyeket a környezetében nem hall, kiesnek, a környezet beszédében előfordulókat viszont rögzülnek. Ekkor kezdi el a gyermek a beszédnek mint tevékenységnek a mímelését. A gagyogó hangokból folyamatos, hosszú sort képez, s olyan hanglejtéssel, olyan ütemben mondja, ahogyan a felnőttek beszélnek. A gagyogás első szakaszában anyanyelvének a hanganyagát dolgozza ki. Ezzel a mímeléssel az anyanyelv lejtését kezdi elsajátítani.

A 6. hónapban a beszéd megértése is kezdetét veszi. Elsőnek a hanghordozás érzelmi színezetét különbözteti meg. A gyermek ilyenkor még nem szavakat ért, hanem egy helyzetben tájékozódik.

A 9. hónap végén a gyerek már testhelyzetétől függetlenül hajtja végre a felszólításokat.

A 10. hónap végén már sem a megszokott környezetre, sem a megszokott személyre nincs szüksége ahhoz, hogy az ismert felszólításokat megértse, de a hanghordozás még sokáig elválaszthatatlan a szavak értelmétől.

A beszéd egyik legfontosabb feltétele: a hangképzés bonyolult műveleteinek akaratlagos vezérlése. Amennyiben az idegéletteni érés késik, akkor az akaratlagos vezérlés is várat magára.

Az óvodapedagógus számára fontos ennek a fejlődésmenetnek az ismerete, hiszen ez a késés befolyással lehet a kisgyerek beszédének megjelenésére is.

Velünk született idegéletteni struktúrákon alapulnak *a lelki folyamatok* is, amelyek megfelelő szintje egyben *a nyelv elsajátításának is előfeltétele.* A lelki folyamatok állapot megismerése is jelzésértékű az óvodapedagógus számára.

R. Jakobson szerint a *csecsemő* számára, bárhol is éljen a világon, meghatározott a hangok elsajátítási sorrendje: szájhangok/nazálisok, b/m; ajakhang/foghangok, p/t; zárhang/réshang, p/f. Az elsajátításnak ez a sorrendje univerzális.

Az eltérések nem számottevőek a különböző nyelveket figyelembe véve.⁶

Értelmes beszéd hallására a csecsemőknél ugyanazok a bal oldali régiók aktíválódnak, mint a felnőttek beszédpercepciójakor.

3. átmenet: Kisgyermekkor – (1–3 év) családi és/vagy bölcsődei nevelés

A kisgyerek életében a családi nevelés meghatározó abból a szempontból is, hogy milyen közvetlen nyelvi közeget biztosít számára, milyen közvetlen mintát közvetít számára.

A biztosítás és a közvetítés nem ugyanazt a tartalmat fedi le.

Biztosításról minden esetben beszélhetünk, viszont közvetlen mintaközvetítéssel nem számolhatunk minden esetben.

A család adott nyelvi kultúrájába beleszületik az újszülött. Biztosítottá válik számára a nyelvi közeg. Amennyiben megfelelő ez a szociokulturális közeg, akkor ebben a nyelvi közegben alakul ki és fejt ki hatását a minta. A mintának az a formája, amely játékra, utánzásra, gyakorlásra, követésre, átörökítésre méltó, modellül szolgál, belsővé válik. Ez *a minta fejlődési vonulata.*

Mit is értsünk közvetítés alatt?

A közvetítés egyaránt történhet szavakkal és szavakon túli, nonverbális jelzésekkel. Egyaránt és egyidejűleg. A közvetítés akadályozottá válik abban az

6 Labáth Ferencné: *A beszédhanghallás fejlesztése középső csoportban.* Záródolgozat, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Menti Alapítvány, 1997, 15.

esetben, ha a szavak jelentéstartalma és a szavakat kísérő gesztusok, mimikai jelzések nem találkoznak össze, nem egyértelműek már az újszülött számára sem.

Abban az esetben, amikor a nyelvelsajátítás folyamatát csak a környezetből hallott beszélt nyelv utánzására szorítjuk le, akkor a beszélt nyelv *passzív befogadását* domborítjuk ki. És akkor még nem beszéltünk a kisgyerek által képzett szavakról, mondatokról, amelyek a beszélt nyelv *aktív befogadásának* oldalát jelzik.

Egyéves korában érti meg a gyermek a felszólításokat pusztán a szó jelentése alapján, minden körülménytől, az inger-együttes bármely összetevőjétől, még a hanghordozásoktól is függetlenül. A szó mint önálló jelentéshordozó kiszabadul az inger-együttesből.

A gagyogásban, mint játék jelenik a hangkettőzés. Elsősorban az ajakhangokra terjed ki, mert képzésüket előmunkálta a szopó mozgás és ezeknek a képzését a fölébe hajló felnőtt ajkán látja is, így könnyebb utánoznia. A kettőzött ajakhang az, amit a környezet a gagyogó gyerektől vár. A környezet jelentést ad az olyan hangkapcsolatoknak, amelyeknek a gagyogásból kiemelkedve az anyanyelvben jelentése van. Ez már *a beszéd kezdete*. A gyermek rámutatásra, megnevezésre, közlésre is használja ezeket a tartalomhoz kötött hangcsoportokat. Az így kialakult beszéd kezdetben egyszavas mondatokból áll. A környezet azért érti meg, mert a mozdulat és a mimika is segíti, s mert ismeri a helyzetet, amelynek a szó része, és a szándékot, amely a gyermeket vezérli.

Féléves és kétéves kor között jelenik meg az ún. *dajkanyelv*. Ez azt a sajátos nyelvhasználaton alapuló felnőtt beszédet jelenti, amellyel mindenesetben találkozik a kisgyerek. Ez a nyelv nem tesz különbséget ige és főnév között, kerüli a jól megformált mondatokat.

A 2. életév második felében meggyorsul a beszéd fejlődése. A 30–80-as szókincs fél év alatt ötszörösére–tízszeresére nő.

Ez a néhány hónap *a beszédfejlődés fordulata*. *Az egyéni eltérések jelentősek lehetnek.* Akadnak gyerekek, akiknél a beszédfejlődés fordulata a 3. életévben következik csak be. A gyermek nem ismeri a fokozás nyelvtani formáit, a jelentésárnyalatokat elkülönítő jelzőket. Néhány szélsőséges megjelölést használ, pl.: kicsi–nagy, jó–rossz, szép–csúnya.

A dolgok fontosságát, jelentőségét még nem nyelvtanilag fejezi ki, hanem indulatokkal, ujjong, sír, kiabál. A mondat nagyrészt ragozatlan szavakból áll. Egy vagy kétagú szavakat használ, a hosszabbakat rövidíti, összevonja.

Beszédmegértése egy szó egyetlen konkrét tárgyához fűződik, de amint a szót használni is megtanulja, úgy a helyzetek részeként cselekvéshez köti. A megtanult szót könnyen általánosítja. A gyermeki beszéd egyik jellegzetessége az ön-

kényes jelentésadás, amely azon alapszik, hogy a két szónak nagyjából egyforma a ritmusa, hosszúsága.⁷

*A beszédfejlődés legdinamikusabb kora a 2–3 éves kor. A szómondatokat felváltják a nyelvi szabályokat magukba foglaló mondatok. A jelentésváltozásokat képes követni a kisgyerek. Megismeri a mondatok közti mellé és alárendelői szabályokat is.*⁸

3. táblázat: A gyermeknyelv⁹

Életkor hónapban	Nyelvi fejlődés	Nem nyelvi fejlődés
4	Nem fiziológiás hangok	Fejét önállón emeli
6–9	Gagyogás	Felülés, állóhelyzet
12–18	Első szavak, utasítás megértése	Önállóan áll
18–21	20–200 szó, tárgyra mutató, megnevezés, egyszerűbb mondatok produkálása	Járás
24–27	300–400 szó, mondatok, a szókincs viharos fejlődése, többtagú mondatok	2–4 tagú járás, futás, kéz használata finomabb mozgásokra képes, ujjkoordináció
33–39	1000 szó, nyelvtanilag helyes mondatok	Járás, futás, önálló evés, kerékpározás

A beszédfejlődés megjelenésének időpontja, üteme, tartalma függ az alkati sajátosságoktól, az örökléstől, a gyermek nemétől, a testvérsorban elfoglalt helyétől és a nevelési környezetektől – családtól, bölcsődétől, óvodától.

A bölcsődés korú gyermekek kedvelik az értelmetlen, játékos kicsengésű szavakat: zsupp-zsupp, ecc-pecc, hóc-hóc stb. Májig sem tudja senki, hogy mit jelent az „An-tan-té-nusz, szó-ra-ka-té-nusz...”, de nem is kell keresni az értelmét, hiszen a funkciója már ismeretes, és ez van olyan értékes, mintha az értelmét is tudnánk.

Gyakran a bölcsődések maguk is kitalálnak hasonló szótagismétléseket, hangzásaikat. Ez egy természetes jelenség és *hagyni kell, hadd ragadja őket a ritmus magával.*

7 Labáth Ferencné: 1997, 8.

8 Labáth Ferencné: *Fejlesztésre szoruló hátrányos helyzetű gyerekek beszédhanghallás fejlesztése, az elért eredmények elemzése.* Szakdolgozat, OKTÁV Továbbképző Központ, Budapest, 2004., 8.

9 Lengyel Zsolt: *A gyermeknyelv.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1981., 310.

4. átmenet: Óvodáskor – (3–6–7 év) óvodai nevelés

Klinikai kísérletek bizonyítják, hogy *az élet első három évében* nem csupán növekedési folyamat meg végbe a szervezetben, hanem – a külső világ hatására – *bonnyolult élettani folyamatok indulnak meg*, amelyek életre szóló nyomokat hagynak az idegpályákon. Ezek *nem pótolhatók a későbbiekben.*¹⁰

Amikor úgy tapasztaljuk, hogy *a gyermek számára a család nem nyújt elérhető nyelvi mintát*, akkor az *óvodapedagógusnak kompenzálnia kell* a hátrányt, a hiányt a szociokulturális háttér ismeretében.

Hogyan tegye mindezt? Már a megfogalmazás is sugallja, hogy *ez a feladátvállalás nem növeli meg az óvodapedagógusi szerepkör tartalmát*, hiszen ez egyben munkaköri kötelessége is.

Ez a *mintanyújtás* a szokásos nyelvi követelményeken túl azt a fajta odafordulást jelenti, amely a kisgyerekeknek *egy biztonságos nyelvi közeget ad*. Olyan közeget, amelyben bátran, kezdetben bármikor, bármit *kérdezhet*. A kérdésés már túl van egyfajta szinten, hiszen már valamihez rendel a kisgyerekek a kérdését. Ez a szint már feltételezi, hogy a kisgyerekek bármikor, bármit mondhat, közölhet. Tiszteletben kell tartani, ha ismeretei hiányosak, hiszen az ismeretszerzés útját most *barangolja be*.

Az óvodapedagógus útitársává minősül a világ felfedezésében és befogadásában. Abban az esetben válhat a kisgyerekek méltó útitársává, ha teljes lényével oda is figyel arra, amit mond, amit kérdez.

Az óvodapedagógus gyakorolja az aktív hallgatás művészetét. Az legyen a fontosabb számára, amit a gyerek mond, amit, ahogyan a gyerek feltár előtte a világból, és nem az, amit ő akar feltárni a gyerekeknek a világból!

A gyermeki fejlődés és az óvodapedagógusi fejlesztő munka eredményeképpen a „kérdésvilág” is változik. A „Mi ez?” -korszakot követi a „Miért?” -korszak és a kérdéskultúra fejlődése is.

A jól megfogalmazott kérdés, és a jó időben, jó helyen feltett kérdés jelzi azt a fejlettségi szintet, amelyre egy egészségesen működő család képes eljuttatni a gyermekét.

Amennyiben az óvodapedagógusnak olyan tapasztalatai vannak, hogy a család nem képes ezt a funkcióját betölteni, és önmagát kompetensnek érzi, akkor vállalja át. Mindez egy *kiforrott, kifinomult óvodapedagógusi kérdéskultúra* birtoká-

10 Velki Magdolna: *Az anyanyelv oktatásának problémája idegen nyelvi környezetben kisiskolás korban.* (Megfigyelések, tapasztalatok, módszerek) Három előadás a 16. konferencia programjából. Magyarorságtudományi Füzetek, 30. Kanadai Magyarorságtudományi Társaság, 2001. Anyanyelv oktatása www.3.sympatico.ca/mvelki/atelierhongrois/Magyar/Kutatas/Nyelvek/anyanyelv.htm

ban érhető csak el. A konkrét, tárgyhoz, témához hozzárendelt kérdésfeltevés nagymértékben hozzájárul a gondolkodás fejlesztéséhez is.

Az óvodapedagógusnak azt is nyomon kell követnie, hogy a kisgyerek a feltett, megfogalmazott kérdése(i) során a gondolkodás mely szintjén áll, illetve az elért szintről ő hogyan, milyen módon, milyen eszközökkel tudja a kisgyermek továbblépését segíteni. Ez a segítség kizárólagosan az egyes kisgyerek egyéni fejlődési útjának ismeretében, és tiszteletben tartásában tervezhető meg.

Az anyanyelvi nevelés az óvodai nevelés teljes folyamatában jelen van. A teljes folyamat elválaszthatatlan része.

Az emberi magzat fiziológiailag koraszülött, gondozás nélkül elpusztulna. A gondozás fontos szerepet tölt be az élet korai szakaszában is. Az erőteljes testi fejlődést elősegíti az egészséges életmód, és ezen belül a gyermek gondozása, testi szükségleteinek, mozgásigényének kielégítése is.

Az óvodáskorú kisgyermek gondozási igényeit az óvodában is kielégítjük. Tesszük ezt olyan szeretettel és odafordulással, amennyi szeretet csak belőlünk árad, és olyan odafordulással, amely mindig biztosíték, segítő jelenlét a kisgyerek számára.

Az óvodapedagógus óvó-védő beállítódásából természetes módon következik, hogy miközben a kisgyereket gondozza, ápolja, közben beszél hozzá.

Sok esetben a kommunikáció egyirányú, vagy az óvodapedagógus beszél vagy a kisgyerek. *Amikor a kommunikáció kétirányúvá válik, helyet kap benne a beszéd észlelése, a beszéd megértése, és a beszéd kivitelezésének a tökéletesedése is, hiszen lételemévé vált a visszacsatolás, a megerősítés. Így válik az óvodapedagógus és a kisgyerek közötti beszéd párbeszéddé.*

Olyan páros beszéd ez, amelyben mindkét fél egyidejűleg és egyenrangúan vesz részt. Természetes, hogy ennek a párbeszédnek a tartalma, terjedelme minőségi változáson megy keresztül. Kezdetben lehet, hogy csak néhány perces ez az egymásra figyelés, és addig tartható fenn, amíg ezt a kisgyerek igényli, amíg a figyelme a beszélgetés témájára, tartalmára irányul.

„Az óvodai nevelés feladata az óvodáskorú gyermek testi és lelki szükségleteinek kielégítése. Ezen belül:

- az egészséges életmód alakítása,
- az érzelmi nevelés és a szocializáció biztosítása,
- az értelmi fejlesztés, nevelés megvalósítása.”¹¹

A beszéd a gondolkodás eszköze is. Az óvodáskorú gyerek gondolkodása szemléletes cselekvő tevékenység. A fejlesztés további szakaszaiban válik cselekvő

¹¹ 137/1996. (VIII. 28.) Kormányrendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjának kiadásáról. 4.

képszerűvé, majd nyelvi-fogalmi-absztrakttá. Az oldott, befogadó, elfogadó óvodai környezetben a gyerekek figyelme, koncentrációja is fejlődik, gondolkodása fogalmi szintre tevődik át.

A 3–6–7 éves korban a szókinccs gyarapításának elengedhetetlen feltétele az állandó cselekvés fenntartása, a motivációs bázis biztosítása. A kérdésekre kapott válaszok az anyanyelvi memória megerősítését szolgálják.

„Az óvodáskor éppen az az időszak, amely a gondolkodás, az ismeretszerzés, a társas kapcsolatok és így az egész személyiség fejlődése szempontjából különösen jelentős és a beszédnek mindezekben meghatározó szerepe van.”¹²

„A beszéd által erősödik a gyermek biztonságérzete, növekszik tájékozottsága, gazdagodnak ismeretei. A helyes és szép beszéd mélyíti érzelmeit, fejleszti esztétikai érzékét, előkészíti őt irodalmi élmények befogadására.”¹³

5–6 éves korban a gyermek már képes arra, hogy minden hangot helyesen képezzen, tisztán ejtsen. Ehhez szükséges, hogy beszédszerveinek összerendezett működése kialakuljon, beszédhangokat pontosan észleljen, jó beszédpéldát kövessen.

Meghatározó szerepet tölt be a fejlődésben a felnőttekkel való érintkezés, a kommunikatív kapcsolat, amelynek 7 éves korig négy genetikusan alapformája van:

- a) szituatív – személyi érintkezés: csecsemőkor,
- b) szituatív – tárgyi érintkezés: kisgyermekkor,
- c) szituációtól független megismerési érintkezés: kis- és középső csoportos óvodás,
- d) szituációtól független személyiségi érintkezés: középső- és nagycsoportos óvodás.¹⁴

Nagyon fontos a hangképzés tisztasága, a hangok érthető képzése, hogy a leendő iskolás beszéde formailag megfelelő legyen. Ezért mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy mire a gyermek iskolába kerül tisztán, érthetően beszéljen. Ez az egyik feladata az óvodának az iskolára alkalmasság szempontjából.

„Az óvodapedagógus nem vállalhatja fel egy-egy beszédhang javítását – az a logopédus feladata, aki munkáját a hang előkészítésével kezdi, kialakításával majd rögzítésével, s végül automatizálásával folytatja. A hang előkészítését és kialakítását nem bízhatja másra. A gyorsabb javulás érdekében a rögzítési, au-

12 Mérei Ferencné: *Beszédhibák megelőzése, javítása az óvodában*. Útmutató óvónők számára. OPI, Budapest, 1983, 7

13 *Óvodai Nevelés Programja*. Anyanyelvi nevelés. OPI, Budapest, 1989, 132.

14 Dr. Duró Lajos: *Az óvodáskori aktivitás fejlődéslélektani alapjai*. Óvodapedagógiai Nyári Egyetem 12., Kecskemét, 1985, 40

tomatizálási és differenciálási gyakorlatoknál segítségül hívhatja az óvodapedagógust is”.¹⁵

Az óvodapedagógus beszédmintája

Nagyon fontos, hogy az óvodapedagógusi beszédben

- a *beszédszignál* könnyen érzékelhető egységekre legyen bontva (pontos rövid- és hosszú magán- és mássalhangzóejtések, a szó hallható, seppégés nélküli ejtése, tiszta artikuláció),
- a *redundancia érvényesüljön*, pl.: a zöngés hangzók rövidebbek a zöngétlen hangzóknál, a beszédkörnyezet könnyen értelmezhető legyen (egy hangzó felismertetését a gyerekek által ismert szóban gyakoroltassuk, ne elkülönülten),
- a *hangminőség* kedvező, élvezhető tónusú legyen,
- megtörténjen a kisgyerekek *adekvát nyelvi, kommunikációs viselkedésének* a továbbfejlesztése, amennyiben szükséges, indokolt a megalapozása, kialakítása.

Az anyanyelvi nevelés alapelvei

- Játékosság
- Élményközpontúság
- Beszédkésztetés
- Komplexitás
- Folyamatosság
- Szemléletesség
- Egyszerűtől való elindulás
- Gyakorlatiasság

A kompetens óvodapedagógus

- *Az óvodapedagógus megismeri a családok anyanyelvi kultúráltságát. Feladatait annak érdekében tervezi meg, hogy kölcsönösen partnerré válhassanak a szülőkkel. A végső cél nem lehet más, mint hogy kölcsönösen partnerré válhassanak a szülőkkel.*
- *Az óvodapedagógusi tudatos fejlesztés eredményeképpen kialakul a gyerekek beszédfejlődése, önuralma, képessé válnak társaik és a felnőttek mondanivalójának a meghallgatására. Tapasztalatokat gyűjtenek, szereznek a párbeszéd formáiról.*
- *Az óvodapedagógus figyelemmel kíséri, nyomon követi az egyes gyermekek beszédállapotát, beszédértési, beszédtechnikai szintjét. A tervezett fejlesztés egyénre szabott formáját választja.*

¹⁵ Gerebenné Vértiró Katalin: *A nyelvi fejlődés zavarainak értelmezése*. Fejlesztő Pedagógia, 1990.

- *Az óvodapedagógus mindennapi beszédmintája az anyanyelv szeretetét, ápolását fejezi ki. Az árnyalt, kifejező, választékos beszéd, a gazdag szókincs utánzásra vár.*
- *Az óvodapedagógus tisztában van azzal, hogy a szókincs elsajátítása nem a szavak és a szavakhoz tartozó jelentések elsajátítását jelenti. Ahhoz kell hozzásegítenie a gyerekeket, hogy megtanulhassák, az általuk elsajátított szavak hogyan viszonyulnak egymáshoz. Egy új szó elsajátítása nem csak egy új elemmel növeli a kisgyerek mentális szótárát, hanem a szótár bizonyos részének újraszervezését is eredményezheti.*
- *Az óvodapedagógus az anyanyelvi nevelés komplex értelmezését vallja magáénak.*
- *Az óvodapedagógus által kezdeményezett mesehallgatás több szempontból is fejlesztő hatású. Egyrészt, hogy a gyerekek megtanulják a folyamatos, összefüggő beszéd megértését. Másrészt, hogy megtanulják a fogalmazásokhoz szükséges nyelvi struktúrákat és relációkat. Harmadrészt, hogy gyakorolják azokat a belső képi előhívásmódokat, amelyekre az iskolai oktatás építhet.*
- *Az óvodapedagógus tudja, hogy a jó, irodalmi értékkel bíró gyermekvers összekapcsolja a szavakat, a mozdulatokat, az érzelmeket. Azokat az érzelmeket, amelyek nagyon változóak, könnyen kiválthatóak és könnyen elmúlnak. Különösen így van ez az akarati élet zavaraival együtt élő gyerekek esetében. Számukra az a vonzó vers, amelyik leginkább megfelel a pillanatnyi, röpké érzelmi állapotuknak.*
- *Az óvodapedagógus könyves környezetet biztosít a gyerekek számára, hogy ezáltal is hozzásegítse őket az olvasás iránti igény felkeltéséhez, az esztétikai ízlésformáláshoz, a könyvvel való együttélés természetessé válásához. Ahhoz, hogy szokásukká, igényükké váljon a könyv jelenléte az életükben.¹⁶*

5. átmenet: kisiskoláskor – (7–10 év) iskolai oktatás, nevelés

A szavak egymás közötti kapcsolatrendszerének kialakulásában egy szakasz az ún. *szintagmatikus-paradigmatikus váltás*, amely váltás 7 éves kor körül következik be. *Az iskola azt a nyelvi hatást, amelyen a gyermek elsajátította a nyelv hangzását, strukturálja az írás és az olvasás elsajátításával.*

A kellő időben megszerzett strukturált anyanyelvi tudás az élethosszig tartó tanulás alappillére.

Az iskolai oktatás eredménye a kommunikatív kompetencia kialakítása: a grammatikailag helyes és a mindenkori beszédhelyzetnek megfelelő közlések létrehozása.

¹⁶ Labáth.Ferencné: 2007. február 6.

A jelen kiadvány az átmenetek rendszerén belül az 5. állomásig kíséri útján a fejlődő személyiséget a nyelv, az anyanyelv fejlesztése szempontjából.

Természetes, hogy ezeken a fázisokon elért eredmények előfeltételei a következő állomásoknak.

Gondolok itt a 6. átmenetre, amikor az alsó tagozatból a felső tagozatba történik az átlépés.

A 7. átmenetre, amikor eldöntik a szülők, hogy a 4+8, 6+6, 8+4 szerkezetű iskolatípust választják-e.

A nyolcadik átmenetre, amikor a kérdés már úgy szól, hogy „Munka, főiskola, egyetem?”

És a 9. átmenetre, ami „az eddigiek belsővé válását jelenti. A tudásvágy személyiségjeggyé vált, és mellyel az egyén pszichikus szükségletét elégíti ki, mintegy életformává átalakulva.”¹⁷

¹⁷ Labáth Ferencné: *Óvoda-iskola átmenet. Pedagógiai koncepció.* Óvodai nevelés kompetenciaterület Elméleti alapvetések, sulíNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., Budapest, 2005, 28.

IV. ANYANYELVI NEVELÉS ÚJ SZEMLÉLETI ALAPOKON

Az anyanyelvi nevelés alapjai

- *Kiindulási pont, hogy az óvodáskorú gyerekek sajátos egyéni szükségleteinek kielégítése, tapasztalati- és élményanyagának, valamint egyéni és életkori sajátosságainak megismerése és figyelembevétele fogja át az egész óvodai életet.* Mindezekhez igazodnak a személyiségfejlesztés, a nevelés eszközei: a játék, a munka, a tanulás, a 3–7 éves gyerekek tevékenységformái.
- *Az anyanyelvi nevelés komplex folyamat.* A komplexitását a családban történő anyanyelv megtanítása alapozza meg. Az alapozó szakasz kibővül a bölcsődei, az óvodai és az iskolai neveléssel, hogy átadja helyét majd az önnevelésnek, mintegy átmenetet képezve a folyamatban.
- *Az anyanyelvi nevelés nem lehet az óvodában kiemelt vagy fő feladat, hiszen „a feladat”. Ahogyan megvalósítjuk, az már a nevelésben, a fejlesztésben kiemelt szerepet kaphat.*
- *Minden magyar óvodában kötelezően a magyar nyelv él. Ápolni, gazdagítani, csiszolni szükséges. Ez a feladat az óvoda valamennyi közvetlen és közvetett pedagógiai környezetébe tartozójának sajátos kompetenciaterülete.*
- *A gyermekben él a közlés vágya, a kétirányú kommunikáció működtetése, amikor is, hol ő az, aki beszél, hol ő az, akihez beszélnek.*
- *Várjuk meg, amíg a gyermekben megszilárdul az anyanyelvi struktúrája, csak azután következnek az idegen nyelvek.¹⁸*

Az anyanyelvi nevelés több mint az irodalmi nevelés, és több mint részeinek összessége.

Az anyanyelvi nevelés részét képezik

1. az anyanyelvi játékok
2. a dramatikus játékok
3. a népi játékok
4. a néptánc
5. a népzene, népdal
6. a bábjáték
7. a külső világ tevékeny megismerése
8. a matematikai tartalmú tapasztalatok megszerzése

¹⁸ Labáth Ferencné: 2007. február 6.

- 9. a vizuális nevelés
 - 10. a zenei nevelés
 - 11. a hagyományápolás, -őrzés, -teremtés
 - 12. az irodalmi nevelés
- és ezek összefonódásai.

Ez a felsorolás fontossági sorrendet is tükröz.

A játék az a terület, amelyen keresztül az anyanyelv eljut a kisgyerekekhez.

Legyen ez akár dramatikus játék, akár népi játék.

Vagy akár a tánc, a zene, a dal ritmusjátéka.

A báb már önmaga is játék az élettel, hiszen úgy tükröződik benne a világ, ahogyan én mozgatom a bábót, ahogyan én játszom a bábbal, majd később, ahogyan ő játszik velem.

A többi terület felcserélhető.

A külső világ tele van számtalan színes, csillogó játékelemmel, a fény, a tűz, a víz, a föld, a levegő és ezek egymásba olvadó játékaival.

A belső kép, amelyet megrajzol saját maga számára a kisgyerek, nem más, mint a külső világ lenyomata.

Ugyanúgy, mint az a zenei varázs, festés, amely magával ragadja a kisgyereket.

A hagyományok azt is kifejezik, hogy mindig is meséltek, regéltek a gyerekeknek. Mindig is álomba ringatták őket a mesék, versek, dúdolók világán át.

1. Az anyanyelvi játékok

A játék mindig a legbiztosabb forrás a gyermek fejlesztése szempontjából. Így van ez az anyanyelvi játékok esetében is, amikor a nyelvben rejlő játékoságot, ritmusosságot, dallamosságot, nyelvi fordulatokat használjuk fel. Nagyon lényeges, hogy ezeket a belső tartalmakat használjuk, és ne kihasználjuk!

Maradjon meg továbbra is a játék keretein belül az anyanyelvi játék, ne emelkedjen fölé, és ne szakadjon ki belőle, ne szakadjon ki közüle.

Mindenekelőtt *tartsa meg közvetlen, indirekt jellegét,* ezáltal is biztosítva, hogy a kisgyerek számára élményt, felüdülést, kellemes perceket, vidám pillanatokat szerezzen. Nagyon fontos, hogy az anyanyelvben rejlő humoros, tréfálkozó elemeket kiaknázza a jó óvodapedagógus. Ugyanúgy, mint az óvodai élet adta napi eseményeket, helyzeteket.

A nyelvgyakorlatok, nyelvgyötrők közül az előrimesek, az előrimesek és magánhangzó-ismétlők, mássalhangzó-ismétlők, a magán- és mássalhangzó-ismétlők, a szóismétlők, az idegen nyelvutánzó is mind hálás eszközei a nyelvi játékoknak.

Az anyanyelvi játékok megélésének másik vetülete Goethe zseniális gondolatából indul ki: „A gyermek mindenből mindent tud csinálni”, még a nyelvből

is. Tehát engedjük, hogy a gyerek játsszon a nyelvvel, saját szájíze szerint rakosgassa elemeit. Fedezze fel az anyanyelv szabályait és szabálytalanságait.

2. A dramatikus játékok

A játék célja, hogy még felszabadultabbak, még nyitottabbak legyenek a gyerekek.

Ezeken a játékokon belül helyet kaphatnak például a légzéstechnikai gyakorlatok, az ajakartikulációs gyakorlatok, a kapcsolatteremtő, interakciós játékok.

A lazítógyakorlatok közül az dönti el, hogy pihentető, élénkítő, azonosulásra alkalmas játékot választ-e az óvodapedagógus, hogy a gyerekeknek éppen melyikre van szüksége, igénye.

A koncentrációs gyakorlatok a mozgásra, a látásra, a hallásra és a beszédre is irányulhatnak.

Az érzékelő gyakorlatok a tér, a tapintás, az íz, a szag irányába is mutathatnak.

A magyar népmesék, a tündérmesék, az állatmesék mind-mind helyet kaphatnak, és módot adhatnak a dramatizálásra, a meseszálak önálló elvarrására.

A kiszámolók, a mondókák, a versek, a dalok a játék élményét hordozzák magukban. Közös „feldolgozásuk” megbúvó értékeik felszínre törését teszik lehetővé.

3–5. A népi játékok is tartalmazzak dramatikus elemeket.

A népi játékok, a néptánc, a népzene, a népdal a népi kultúra, a néprajz elemeit rakja le az óvodai nevelés asztalára. Az énekes népi- és gyermekjátékok dallamból, szövegből, térformát alkotó mozgásból, cselekményből tevődnek össze.

A néptánc mozgásformákat, mozgásváltozatokat, alakzatokat, hangulatokat, érzelmeket tartalmaz. „Egyforma formákat több nép is teremthet, de ami sajátos, az a kivétel. A mi népünkre jellemző sajátosságokat feltüntető apró változatok adják a magyar vonást. A különbség, az 'apró' nagyon nagy lehet, ha a táncot a nép lelke hatja át.”¹⁹

Abból kell kiindulni, hogy „Alapvető emberi jog, hogy minden gyermek megtanulhassa édesanyja beszédnyelvét. Ugyanez a jog a játék és a tánc esetében is meg kell illesse gyermekeinket.” Timár Sándor²⁰

A népi játékok, a néptánc, a népzene és a népdal többek között abban azonos, hogy közösségi műfaj, az emberi kommunikáció emberi eszköze.

6. A bábjátékok a gyerekek tapasztalatszerzését segítik elő.

A bábjátékok alkalmasak az anyanyelvi nevelés feladatainak megvalósítására, ugyanúgy, mint a nyelvi kommunikációs képességek fejlesztésére, az esztétikai és erkölcsi nevelés személyiségfejlesztő hatásának erősítésére.

19 Az ősi magyar néptánc istvandr.kiszely.hu/ostortenet/020.html

20 A néptánc ünnepe Csíkszeredán www.folkradio.hu/hirek/hir_show.php?id=1419

A hang, a beszéd, a mozgás, a tér, a térszervezés és térkitöltés összekapcsolódik a bábjátékban és kinyitja kapuját a gyerekek és a társművészetek felé is (zene, irodalom, ábrázolás).

Felmérhetetlen és kiaknázatlan területei rejlenek még a differenciált, integrált nevelés és az inklúzív pedagógia terén.

7. A külső világ tevékeny megismerése valahol ott kezdődhetett, amikor az ember munkájával a maga szolgálatába állította a természetet.

Megismerte az őt körülvevő világot, a tárgyakat, a tulajdonságokat, a jelenségeket. Eleinte egy-egy szó mondatértékű lehetett, azaz a „fa” jelentésű szó kifejezhette „ez egy fa” vagy „itt a fa”, esetleg „látok egy fát” vagy „nézd a fát” gondolatot. Az ilyen szómondatok fejlődhetek aztán tovább rámutató szavak segítségével (itt, ott, ez), tehát megindulhatott a mondatrészek elkülönülése, differenciálódása. Később kiváltak a névszók is.

„Feltehető, hogy az első szavait az ember több forrásból merítette. Lehet, hogy a természetben hallott hangokat utánozta (a kakukk szavát, a szél suhogását, a villám csattanását). Másrészt az észlelt tárgyak, jelenségek mozgását, külső alakját próbálta hangokkal megrajzolni (ákom-bákom, bíbelődik, nyimnyám) és ezt játékosan, de egyszersmind tudatosan tette, azaz a szó hangsorához megfontoltan kapcsolt az ember bizonyos jelentést.”²¹

A gyerekek a környezettel való aktív kapcsolatuk megélése közben érzékelik a szépet, a környezethigiénét – óvodapedagógusi ráhatás eredményeképpen – a környezet védelmének, óvásának, fenntarthatóságának fontosságát, szükségességét, a tájkultúrát.

8. A matematikai tartalmú ismeretek megszerzése közben a gyerekek tapasztalatai bővülnek a környezetben található formák, mennyiségek, a közöttük lévő kapcsolatok, az alaki, nagyságbeli és téri viszonyok befogadása, megértése által.

Miközben a gyerekek megismerő, problémafelvető és megoldó tevékenységet folytatnak, aközben vagy azt követően, fejlődik a verbális kommunikációjuk is. Matematikai tartalmú ismeretekkel bővül a fogalomkörük. Az ismeretek között fennálló relációk fejlesztik a térbeli megjelenítés kifejezését.

9. A vizuális nevelés a vizuális kultúra alapjaival ismerteti meg a gyerekeket. A gyermeki ábrázolás a világ megismerésének sajátos formája. Összetett forma, hiszen magában foglalja a rajzolást, a festést, a mintázást, az építést, a konstruálást, a képalakítást, a kézimunkát, a műalkotásokkal való ismerkedést és a környezet alakítását is.

21 Erdődi József: *A nyelvnek eredete*. A kultúra világa – MINERVA, Budapest, 1960., 12–13.

A gyermek a külvilághoz fűződő kapcsolatát érzelmi síkon éli át, és cselekvésében keresztül – a játékában, a játékot kísérő beszédében – tükrözi.

„A 3–6 éves korú gyermek rajzi tevékenységét ősi spontaneitások irányítják, ezek közül is kiemelkedik a valóság birtokbavételének ösztöne.” ... Az emberiség kultúrtörténete a felhasznált anyagok vizsgálatával nyomon követhető.”²²

A gyerekek miközben alkotnak, használják azokat a technikai megnevezéseket, fogásokat, eszközöket, amelyek a kezük közelébe kerülnek.

Alkalmuk, lehetőségük nyílik ezáltal is a világ befogadásának elérhetősegeire, mégpedig a játékokon keresztül. Azokon a játékokon keresztül, amelyek adják magukat a rajzolás, a festés, a mintázás, a barkácsolás során. Például az évszak-varázslatok, a mobil plasztikák, a gipsz kiöntések, a gipsz-reliefek, a kavicsfestések, domborművek, kavics szobrok, a textil plasztikák készítésekor, a szappanbuborék fújása közben. Egyszerűen a *vizuális játékok* széles tárházának átélése közben.

A gyermekhangszerek készítése szinte észrevétlenül *átvezeti a kisgyereket a hagyományok és a zene világába.*

10. A zenei nevelés a zenei anyanyelv megalapozásához járul hozzá óvodás életkorban.

A zene az ember ősi kifejezési formája. Forrása a természet hangjain túl az emberi hang. A tiszta, szép óvodapedagógusi énekhang ajándék a gyerekek számára. Amennyiben ez hangszerjátékkal párosul, akkor kincssé válik.

A hagyományápolás, -őrzés, -teremtés a múlt értékeivel, felgyülemlett kincseivel ismerteti meg a gyereket a jelenben, és a jövő számára új hagyományokat teremt. Benne tetten érhető az *emberiség folklórja.*

A zenei nevelés felkelti a gyermek zenei érdeklődését, formálja a zenei ízlését. Nagymértékben hozzájárul a gyerekek esztétikai fogékonyságához, az alacsonyabb és magasabb rendű érzelmek megéléséhez és kifejezéséhez.

11. Hagyományápolás, -őrzés, -teremtés

Az a *sajátos életérzés*, amelyben megszülettek a hagyományok, már nem állítható talpra, nem éleszthető fel, de azok az üzenetek, az a *szemlélet*, amely a régmúlt világából hozzánk szállt, és elért bennünket, igen.

Az ünnepek és a hagyományok között az a lényegi különbség, hogy az ünnepeket meg lehet ünnepelni, a hagyományokat meg lehet élni.

A hagyományőrzés és ápolás minden magyar ember kötelessége és feladata.

A hagyományteremtés csak azok feladata, akik ennek az életérzésnek, életszemléletnek a fontosságát magukévá tudják tenni.

²² Szappanos István: *Rajzolás, festés, tárgyalakítás.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1989, 8., 27.

Az az óvodapedagógus, akihez elért a hagyomány üzenete, méltó módon át tudja adni ezt az üzenetet az óvodásai számára. Több kommunikációs forma áll rendelkezésére (népi játékok, népzene, néptánc, népmese, irodalmi alkotások).

A hagyományteremtés magasabb szintjét jelenti az értékteremtésnek és közvetítésnek. Köszönet azoknak, akik felvállalják ezt a nemes feladatot.

12. Az irodalmi nevelés fontos szerepet játszik a kisgyerek életében, mert *gyermekalkotásokhoz és irodalmi alkotásokhoz* egyaránt eljuttatja őt. Például a gyermekmondókát évszázadokon át a gyerekek alkották, ha pedig a szüleiktől, nagyszüleiktől hallották, akkor is a maguk észjárása és nyelve szerint forgatták, rakosgatták, csiszolgatták, felhalmozták, szájról szájra tovább adták.

A **gyermekmondókák**, Kodály Zoltán jellemzése szerint, „a gyermekdal – rendszerint dallamtalan – oldalhajtása”.²³

A gyermek zenei világában a ritmus elsődlegesen hangsúlyozott. Ezen a szálon is összeér az irodalmi és a zenei nevelés az anyanyelvi neveléssel.

A mondókákban a játék a szavak mögött rejtőzik. A játék és a ritmusélmény örömet szerez a gyerekek számára, ezért is szeretik ismételni. Az ismétlésük során újból átélhetik az örömet, az élményt, és mint tudjuk, biztonságot is ad számukra.

A *gyermekmondókák* sorát a *dajkarímek* is nyithatják: például az altatók, az ébresztők, az arcsimogatók, az ujjkiolvasók, a táncoltatók, a höcögtetők, hintázatók.

Folytatódhat a sor az *időszámításhoz tartozó mondókákkal*, az évszakokhoz, a hónapokhoz, a napokhoz, a napszakokhoz, a jeles napokhoz köthető mondókákkal, amelyek a külső világ tevékeny megismeréséhez vezethetik el a kisgyerekeket.

Az *időjárás* megfigyeléseit tükrözik a naphívogatók, a holdhívogatók, az esőké-rők- és biztatók, a szívárvány, az esőzés, a havazás, a fázás, az időjós-lás mondókái.

Az *állatvilág* is képviselteti magát a mondókákon keresztül. Gondoljunk csak a csigahívogatókra, a katicabogár-röppentőkre, a pulykabosszantókra, a madarakhoz, rovarokhoz, a házi- és erdei állatokhoz köthető mondókákra.

A *növényvilág* szép és színes, mint a mondókái, a pitypangfúvók, a növény-, virág- és gyümölcszedők.

A *hangutánzó*k a gyerekek környezetében megtalálható harangokra, mozdonyokra, vonatokra, kerekekre, hangszerekre, háziállatokra, madarakra egyaránt kitérnek.

A *varázsmondókák* a szeplő ellen, a betegség ellen, a lustaság ellen veszik fel a versenyt a maguk módján, a kisgyerek pártján állva.

23 Kodály Zoltán: *Előszó=Gyermekjátékok. A Magyar Népzene tára I.*, Budapest, 1951. XIII.

A *mesemondókák* a Volt egyszer egy ember, a Csalimesék, a Beugrató mesék, a Végtelen mesék mintegy átmenetet képeznek a mese és a mondóka között. Sajátos műfajuknál fogva élményforrások, az élmények tárházai.

A *csúfolók* a nevekre, a mesterségekre, a fiúkra, a lányokra, a sírókra, a nyafogókra, az árulkodókra, a kíváncsiakra, a kopaszokra, a kövérekre – hogy csak néhányat soroljak fel – egyaránt vonatkoznak. Felszínre kerülnek általuk a gyerekekben megbúvó érzelmek, „ítéletek”, erkölcsi érzékének alapjai.

A *beugratók* fontos elemei a mondókáknak, hiszen a játék felszabadult örömet tudják közvetíteni a kisgyerekek számára. Azt a felszabadultságot, amelyet csak a boldog gyermekkor tudhat magáénak, azt a kitörő, feltörő kacajt, amely vidámságot, nevetést varázsol a felnőtt arcára is.

A *játékmondókák* indíthatják magát a játékot, segítenek a párok kiválasztásában. A hunyóckázók, a szembekötődők, a forgók, táncolók, a labdadobók, a labdaiskolók, a kötélhúzókat mind-mind a játékkedv fenntartását biztosítják, a kisgyerekek játékszükségletének kielégítését.

A *kiolvasókat* vagy *kiszámolókat* kedvelik a gyerekek. Általuk el tudják fogadni, hogy mire jutott a választás, igazságérzetük a helyére kerül. Megtanulnak kiválasztottnak vagy alárendeltnek lenni, és ennek megfelelően viselkedni, ennek megfelelő szerepet magukra öltetni. Hatékony eszközei a konfliktusok kezelésének, oldásának, megoldásának is.

A *mese és a vers az anyanyelven keresztül jut el a kisgyerekekhez*. Fejleszti, gazdagítja, élményhez juttatja. Tehát *a mese és a vers egy közvetítő közeg*, ezért sem egyenlő az irodalmi nevelés és az anyanyelvi nevelés. Ez a közeg segíti a kisgyereket eligazodni a közvetlen és közvetett környezetében, a világban. Abban a világban, amelyet képzelete segítségével épített fel, és amelyben szeret élni. Ez a világ tapasztalatai kapcsán egyre inkább bővül, kitágul és tárgyiasul. Mindennek a kiszélesedésnek az alapjait a mese és a vers hűen szolgálják.

A vers elsősorban játékoságával hat a kisgyerekekre. A benne lévő játéköröm élményhez juttatja, és szabadság iránti vágyának teret enged.

A *szólások, a közmondások* a bölcsesség, a tapasztalat hordozói, a múlt üzenetei a mai gyerekek számára. Tartalmuk tömörsége, ízessége új szint visz az irodalmi nevelésbe. Megismerésük nélkül szegényebb lenne a gyerekek világa.

Körütekintő, átgondolt válogatást igényel az óvodapedagógustól, hogy mely szólások, közmondások kerüljenek a gyerekek elé. Szem előtt kell tartania a gyerekek életkori sajátosságait, a gyerekek érdeklődését, ismeret- és tudásanyagát, képességeinek meglétét.

És végül, de nem utolsósorban, a *találós kérdések*. Ezek a találósok nemcsak a fejtörés öröméért kedvesek – bár ez sem feledhető –, hanem a játék, a szórakozás örömeit is nyújtják a gyerekek számára. Valóságos versenyt rendeznek, hogy ki tud többet, és ki hányra tudja a választ, az egy jó megoldást. Mindeközben

nagyokat derülnek. Kedveltek a gyerekek körében az emberre vonatkozó kérdések is.

Elindítják a gondolataikat, hogy ők maguk is kitaláljanak olyan furfangos kérdéseket, amelyekre kezdetben csak ők tudják a választ.

Így válik az irodalmi nevelés a világ megismerésén túl, a világ befogadásának eszközévé is.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Szépe György után fogalmazva az anyanyelvi nevelésnek nagyon sok gazdája van.

Gazdája lehet a család. Az édesanya, az édesapa, a testvérek, a nagyszülők. Ők együttesen a természetes, közvetlen beszélő környezet.

Gazdája lehet a természetes, közvetett beszélő környezet. Például a rokonok, az ismerősök, a barátok.

Gazdája lehet, és gazdája is, az intézményes beszélő környezet. A bölcsőde, az óvoda, az iskola.

Jelen kiadvány az anyanyelvi nevelést abból a szempontból közelíti meg, hogy az óvodai nevelés mit tud hozzátenni a természetes, közvetlen beszélő környezet, a család anyanyelvi neveléséhez.

Az óvodai nevelés, az intézményes beszélő környezet során elsősorban az óvodapedagógusok azok, akik hivatásuknál fogva anyanyelvi értékeket közvetítenek, és az anyanyelvi nevelést megszemélyesítik a gyermek számára. Segítőik lehetnek a tiszta, választékos beszédű fejlesztőpedagógusok, logopédusok, dajkák, az óvoda valamennyi alkalmazottja.

Az érték közvetítés módja, eszköze elsősorban a játék. A játékon keresztül az érzelmi- és erkölcsi nevelés.

Az anyanyelvi nevelés alapjainak, alapelveinek, fejlődésmenetének felvázolása arra tesz kísérletet, hogy az óvodapedagógust kompetenssé tegye a nyelv fejlődési, általános jellemzőinek megismerésére, beazonosításra, a beszéd mozzanatainak felismerésére, a nyelvben lévő kreativitás felfedezésére, az egyes gyermek beszédének a fejlesztésére.

Labáth Ferencné

